

Müslümanlar ve Diğer Din Mensupları

**Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla
İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar**

Ankara - 2004

Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları / 4

KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI ve İSLAM'IN GELECEĞİ

Prof. Dr. Hasan ONAT*

Hepinizi saygı ve sevgiyle selamlayarak sözlerime başlamak istiyorum.

Küreselleşme, en genel anlamıyla, iletişim imkanlarının artmasına bağlı olarak yeryüzünün her köşesinin ekonomik, sosyal, kültürel ve değerler bakımından küresel etkilere açık hale gelmesidir. Artık, her şey, herkesi ilgilendirmektedir. Dünyanın bir köşesindeki ekonomik kriz, bir başka köşesinden ses vermektedir. Teknoloji sınır tanımamaktadır. İnternet, yazılı ve görsel basın, her türlü bilgiyi, her yere ulaştırmaktadır. Bu durum, bir yandan insanları küresel etkilere karşı savunmasız hale getirirken, diğer yandan da “küresel bir algı biçimi” oluşturmaktadır. Çünkü, bilgi, insanla buluştuğu zaman, hiç de sessiz sedasız durmamaktadır. Bilginin, nasıl etkili olabileceğini tahmin edebilmek, gerçekten çok zordur. Bilgiye ulaşan insan, bir biçimde onu yeniden üretmekte; onun etkisiyle yeni bakış açıları, yeni yöntemler, yeni düşünme şekilleri ortaya koyabilmektedir. Öyle ki, bu alışlagelmişin dışındaki algı biçimi, küreselleşmenin bile doğru anlaşılmasını engelleyebilmektedir. Daha da ötesi, insanların kendilerini, toplumlarını, geleneklerini, değerlerini algılayış biçimleri farklılaşmaktadır. Bu durum, küreselleşmenin, kontrol edilebilen ve kontrol edilemeyen yönlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. İşin gerçeği, küreselleşmeye karşı, ya da taraf olmak da, küreselleşmenin etkisi bakımından fazla bir anlam taşımamaktadır. Belki de, küreselleşmeden en çok etkilenenlerin, küreselleşme karşıtları olduğunu söylemek bile mümkündür. Bu sebepten, taraf ya da karşıt olmadan önce, küreselleşmeyi anlamının gerekli olduğunu düşünüyoruz. Diyoruz ki, değişme kaçınılmaz ise, biz kendi irademizi de devreye sokarak kendimiz değişmeyi başarmalıyız. Bu değişirken değiştirmeyi başarmak anlamına da gelecektir...

Sık kullanılan her kavram gibi, yapısı gereği zaten netameli olan “küreselleşme” de, taşıyabileceğinden fazla anlam yüklemeleri sonucunda oldukça kaypak hale gelmiştir. Bazen sığınak, bazen de hedef tahtası olarak kullanılabilir; küreselleşmenin öncelikle modernitenin beraberinde gelen birden çok süreçlerin üst üste bindirmesi sonucu oluştuğu gerçeği, çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Küreselleşme, her ne kadar ekonomik boyutu daha çok önplana çıkıyorsa da, sosyal, siyasal ve

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

kültürel boyutlarıyla da kendisini açıkça hissettiren; arkaplanda bir “insan”, bir “toplum” projesi taşıyan bir süreçler topluluğudur. Avrupa, 18. Asırdan itibaren sömürgeleştirdiği yerlere “uygarlık” (!) götürdüğünü iddia ediyor; tek tip bir “Batılı Modernite”yi, bir şekilde dayatıyordu. Bugün Amerika, bir yandan Amerikan kültürünü bir bütün halinde dünyada yaygın hale getirirken, diğer yandan da, terörün kaynağı olarak gördüğü İslam dünyasına, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, kadın-erkek eşitliği gibi değerleri taşıyarak, bataklıkları kurutma, kendi güvenliğini garanti altına arayışlarının içine girmiştir. Aslında gerçek amacın, “enerji kaynaklarının” güvenliği ve İsrail’in geleceği açısından Orta Doğu’yu yeniden biçimlendirmek olduğu, zihinsel körlük hastalığına yakalanmamış olan herkesin kolayca görebileceği bir gerçektir. Zaman, Avrupalıların ne kadar samimi olduklarını gösterdiği gibi, Amerika’nın samimiyetini bizlere açıkça gösterecektir. Bütün bunlar, küreselleşmenin kontrol edilebilen yönüyle ilgili hususlardır. Ancak, unutmamak gerekir ki, sağlıklı değişim, toplumların kendi arzuları ile, kendi değerlerini yeniden üreterek gerçekleştirdikleri değişimdir. Küreselleşme, evdeki hesabın çarşıya uydurulmasını bir hayli zorlaştırmıştır.

Küreselleşmeyi doğru anlayabilmek için, öncelikle, tarihçesine kısaca göz atmakta fayda vardır. Modernitenin bir devamı, hatta sonucu diyebileceğimiz küreselleşmenin kökleri, insanoğlunun, dünyayı bir bütün olarak görmeye başladığı zaman dilimine kadar gitmektedir. Bunun anlamı, bugünkü anlamda küreselleşmenin, Amerika’nın keşfi ile birlikte başlamasıdır. Ancak, hiç kuşkusuz daha önce de, dünyanın bilinebildiği kadarını kapsayan birtakım küresel iddialar olagelmiştir. Osmanlı, küresel iddialar taşıyan bir cihan imparatorluğu idi. Belki de “dünyanın bir padişaha çok, iki padişaha az” olduğu şeklindeki sözler, bu anlayış biçiminin yansımaları olarak alınabilir. Küreselleşme, gerçek anlamda, bilginin ve paranın sınır tanımaması ile başlamıştır. Bu, Batı uygarlığının dünyayı etkisi altına almaya başlaması anlamına gelmektedir.

Küreselleşme kavramının 1970’lerden sonra sıklıkla kullanılmaya başlandığını görmekteyiz. Günümüzde, küreselleşme ile ilgili muazzam bir literatür ortaya çıkmıştır. Daha çok da, sosyologlar konu ile doğrudan ilgilenmektedirler. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi, öncelikle küreselleşmenin ekonomik boyutu göze batmaktadır. Ancak, kültür de, din de, gelenek de, değerler de küreselleşmenin etki çemberi içerisindedir. Değişim, küreselleşmenin temel dinamiği olarak, insanı ilgilendiren her şeyi etkilemektedir. Gelişen teknolojiye bağlı olarak bilgi üretimi ve bilginin dolaşımı kolaylaşmıştır. Koskoca dünyamız, küçük bir köye dönüşmüştür. Eskiden aylarca süren yolculuklar, şimdi saatlere inmiştir.

Eskiden üçyüz senede, dörtyüz senede ortaya çıkan değişiklikler, şimdilerde, üç senede, dört senede ortaya çıkmaktadır. Zihnimizdeki zaman kavramı, artık kavranılamaz hale gelmiştir. Zaten göreceli olan, zaman, iyice muğlaklaşmıştır. Sadece zaman mı? Aynı şeyler mekan kavramı için de söz konusudur. Küreselleşmeyi, zaman ve mekan daralması sonucu ortaya çıkan yeni bir algı biçimi olarak görmek, pek de yanlış sayılmasa gerekir,

Eskiyle mukayese ettiğimizde, “sıkıştırılmış bir zaman diliminde yaşamının” ne anlama geldiğini daha kolay anlama imkanı bulabilmekteyiz.. Brezezinski’nin dikkat çektiği gibi, olaylar o kadar üst üste bindirmektedir ki, algılama melekelerimiz bir anlamda felç olmaktadır; her hangi bir olayın anlaşılabilmesi için gerekli zaman geçmeden yeni olaylarla, yeni oluşumlarla karşı karşıya kalmaktayız. Süreçler üst üste bindirmektedir. Tercihli, kontrol edilebilen niteliklerinin yanında, kontrol edilemeyen nitelikleriyle de, süreçler birey ve toplum planında çok ciddi bir etkinlik sağlamaktadır. Bu, süreçlerin üst üste bindirmesinde etkin olan birtakım faktörlür vardır. İletişim imkanlarının artması televizyonlar, gazeteler daha da ötesi yatak odasına kadar giren internet, bir yandan var olan değerleri, kültürel dokuları çözerken, diğer taraftan da, popüler kültürün zihinlerde daha geniş yer işgal etmesine yol açmaktadır. İnsanı ilgilendiren her şey, pek çok yönden küresel bir hüviyete bürünmüş olmaktadır. İngilizce, küreselleşmenin ortak dili haline gelmiştir. Dil çok masum değildir; dille birlikte değerlerin de transferi söz konusudur. Bu doğrultuda düşünüldüğü zaman, Amerika merkezli bir ekonominin ve kültürün, dünya ölçeğinde yayılmakta olduğu görülecektir. Bu aynı zamanda, Amerika’nın egemenliğinin etkin olması anlamına gelmektedir. Amerika, kendi çıkarları açısından, dünyanın tek kutuplu halinin sürmesi için çaba sarfetmektedir. Şu anda, dünyanın süper gücü Amerika’dır. Amerika, her ne kadar saltanın saltanatının sarsılmasını istemiyorsa da, gelecek, tek kutuplu dünya gerçeği ile devam etmeyecektir. Gelecek, çok farklı bir gelecek olacaktır. Çünkü, gücünün doruğundaki Amerika, bu gücün gerektirdiği sorumlulukların üstesinden gelememektedir. Küreselleşme bağlamında düşüncecek olursa, insanlığın yeni küresel güçlere ihtiyacı vardır. Bunun sadece teknolojik üstünlük ile izah edilmesi doğru değildir; teknoloji işin görünen kısmı ilgilidir. Esas güç, doğru bilginin üretimle birleşmesi sonucu ortaya çıkan güçtür... Küreselleşme, bir dereceye kadar, bilginin önündeki engellerin önemli bir kısmını devre dışı bırakmıştır. Artık, birey planında yaratıcı yeteneklerin önünün kısmen de olsa açılmaya başladığını söyleyebiliriz.

Bir başka açıdan bakıldığında, küreselleşmenin, Türkiye gibi ülkelerde bir tür sivilleşmenin; birtakım eski kültürlerin, mahalli öğelerin öne çıkması için, yeni imkanlar hazırladığı da düşünülebilir. Günümüzde ulus-devletlerin etkisini kaybetmeye başladığı açıkça gözlenebilmektedir; ulus-devlet kavramı yeniden sorgulanmaya başlanmıştır. Küreselleşme ulus-devletin gücünü azaltıyor, etkilerini sınırlandırıyor. Bunun somut örneklerini anayasa değişiklikleriyle Türkiye yaşadı. AB'ye uyum yasalarıyla yaşamaya da devam ediyor. Artık eskisi gibi sadece yerel mahkemelerle işler bitmiyor; en sonunda Avrupa insan hakları mahkemesi çıkıyor karşınıza... Yerel ve evrensel artık, yan yana durmakta. Daha doğru bir ifadeyle, evrensel boyut taşımayan yerellik, tarihin çöplüğüne doğru yolculuğa çoktan başlamış bile... Küreselleşme, bu anlamda yerel öğeleri, yerel değerleri tetiklemekte; eski uyuyan kültürleri ve kültürleri derin uykusundan uyandırmaktadır. Nitekim Türkiye ölçeğinde düşüncecek olursak küreselleşmenin bu boyutunda Alevilikle alakalı gelişmeleri örnek olarak gösterebiliriz. Özellikle 1980'lerden sonra Alevilik tartışmaları hızlanmış, Aleviliğin ne olduğu konusunda pek çok şey konuşulmaya başlanmıştır. Hele bir ara medyada Alevilikle ilgili konuşmalar, tartışmalar o kadar artmıştır ki, bu konu hemen herkesin gündeminde ön sıralarda yer alır olmuştur. Ancak, kısa sürede, Alevilikle ilgili tartışmaların, konu hakkındaki bilgisizliği çok yönlü olarak ortaya çıkarttığı fark edilmiştir; Alevilik konusu, kötü bir şekilde tüketilmiştir. Bu konuda tekrarlanan yüzeysel bilgilerle bir yere varılamayacağı hem Aleviler, hem de Alevi olmayanlar tarafından anlaşılmıştır. Artık, bu ve benzeri konularda, konu ile ilgili ana kaynaklara gidilerek, doğru bilgi sahibi olmak gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu arada, Alevilik konusunda bilimsel bilgi eksikliğinin yanında, konunun, uluslararası bir boyutu da gözler önüne serilmiştir. Mesela, özellikle Almanya ve Fransa'da karşımıza çıkan Alevi çocuklara din kültürü ahlak bilgisi derslerinin Alevi din kültürü ahlak bilgisi dersi olarak verilmesi ile ilgili tartışmalar... Bu tür sorunlar, öncelikle yurt dışında konuşulmakta, arkasında da Türkiye'nin gündemine taşınmaktadır. Zannediyorum önümüzdeki günlerde bu tür tartışmalar, derinleşerek devam edecektir. Şu sıralar Avrupa'da, özellikle Almanya eksenli Alevilik tartışmalarında Aleviliğin İslam'la alakası olmayan bir din olduğu ögesi ısrarla işlenmeye başlanmıştır. En ciddi konu, Aleviliğin "İslam içi" olup olmadığı hususudur. Mesela Almanya'da bu konuda çocuklara okutulan din kültürü ahlak bilgisi kitabının yazarı Esat Korkmaz'dır. Yazdığı kitap Alevi çocuklara Alevi din kültürü ahlak bilgisi dersi olarak hazırlanmıştır. Kitabın daha önsözünde aynen şu ifade yer alır: "Alevilik İslam'la alakalı

olmayan felsefi bir dindir”. Alevilik hakikaten felsefi bir din midir?. Şimdi bunu söyleyen insanın zaten tarih bilgisi yok, bunu söyleyen insanın ideolojik davrandığı tartışmasız ortada. Materyalist bir anlayışı, hem de modası geçmiş demode bir materyalizmi Aleviliğe giydirerek bir din inşa etme faaliyetini açıkça görebiliyoruz. Bunu engelleme şansımız var mı? Hayır, bu gerçeği görmek zorundayız. Küreselleşmenin bizim açımızdan ilginç olan noktası işte burası, insanlar böyle iddia ediyorsa; gerçeklerle bağdaşmayan bir tür toplum mühendisliği niteliği taşıyan iddialara, cevap ancak içeriden verilebilir; Alevi kesimin kendi içinden cevap üretmesi gerekmektedir. Dışarıdan herhangi bir şey empoze etmek hem mümkün değildir; hem de sağlıklı sonuçlar doğurmaz. Yapılacak iş, bu tür konularda, tartışmalarda kullanılacak kadar bilimsel bilginin üretilmesi ve insanlara ulaştırılmasıdır. Küreselleşme, ortaya çıkan süreçlere, akış doğrultusunda bilimsel bilgi ile katkı sağlanmasına izin vermektedir.

Küreselleşme, hayatın bütün alanlarında bilimin ve bilimsel bilginin önünü açmış; etkin olmasını sağlamıştır. Alevilik konusunda olduğu gibi, başka alanlarda da, insanlar, kişisel çıkarları doğrultusunda iddialarda bulunabilirler; toplumu biçimlendirebilmek için birtakım girişimler gerçekleştirebilirler. Bunların doğru, gerçeklere uygun olması da gerekmez. Bu durumda yapılabilecek tek iş, bilimin sesine kulak vermektir. Küreselleşmenin beraberinde gelen, gerek algı biçimi ile, gerekse değerler, kültür ve toplumsal yapı ile yeni durumların sağlıklı sonuçlar verebilmesi, doğru, bilimsel bilginin gücünün ortaya çıkmasına bağlıdır.

Küreselleşme, devletin, geleneklerin, ideolojilerin gücü azaldıkça, yerel değerleri, eski kültürleri tetiklemektedir. Tekrar Alevilik inşası ile faaliyetlere dönecek olursak, bu durumun, etnik sorunlarla bütünleşerek önümüze çıktığını görebiliriz. Türkiye, tarihten gelen, etnik ve dinsel sorunlarla bir hayli uğraşacağı benziyor... Üstelik, işin içine, Avrupa birliği de girmiş durumda. İlerleme raporlarında bu tür konularda herhangi bir ilerlemenin olup olmadığı sorgulanmaktadır. Türkiye’de devletin kontrol gücü zayıfladıkça işler farklılaşmakta, sorunlar derinleşerek daha da çözümsüz hale gelmektedir.. Üstelik, Türkiye’de var olan kanunlar, yasalar, bu tür sorunlarla ilgili tartışmalarda, hiç kaale alınmamaktadır. Mesela, Diyanetin cemaatlere bırakılması konusundaki tartışmalar. Türkiye, İslam’ın yapısal nitelikleri ve Türkiye’nin kendine özgü yapısının gereği olarak, din konusundaki bilgilendirmeyi ve din hizmetlerini Devlet eliyle yürütmek zorunda olan bir ülkedir. Üstelik bu durumun laikliğe aykırı olduğu şeklindeki tartışmalar da, yasalar ve bu özel nitelikler hesaba katılmadan yapılmaktadır. Devlet, bu işi yürütürken, mezhep-meşrep farkı

gözetmez. Devlet, zorunlu olan Din Kültürü Ahlak Bilgisi Dersleri'nde, herhangi bir mezhep doğrultusunda öğretim yapamaz. Yapılan iş, mezheplerüstü bir yaklaşımla İslam'ın kök değerlerinin öğretilmesidir. Adı üstünde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi'dir, bu dersler... Sünnilik olmadığı gibi, Alevilik de olmaz, bu derslerde. Ne var ki, dindar olanların da, dine karşı çıkanların da, İslam'ın adı ne olursa olsun, herhangi bir mezheple, tarikatla özdeşleştirilemeyeceği hakkında bilimsel bilgisi, maalesef yoktur... Devlet, toplumu, din konusunda bilgilendirmek zorundadır; bu, Tevhid-i Tedrisat kanununun bir gereğidir. Diyanet, kendisini Müslüman hisseden her insana din hizmeti götürmek zorunda olan bir kurumudur. Ne var ki, İslam ortak paydası, bir şekilde mezhep taassubuna kurban edilmektedir. Aslında, bu bağlamda, küreselleşmenin beraberinde gelen, daha doğrusu önplana çıkan, laiklik, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi yüksek evrensel değerlerin, dinden de yararlanarak, ülkemiz koşullarında, yeniden üretilmesini tartışmak gerekirken, insanlar, dini tartışmayı tercih etmektedirler. Küreselleşme, yerel değerleri tetiklerden, evrensel değerleri de belirgin bir şekilde yukarı taşımaktadır.

İşin gerçeği, insanlığın bundan sonraki geleceğinde, evrensel değerlere kayıtsız kalarak ayakta kalabilmek mümkün değildir. Hukukun üstünlüğünü devre dışı bırakarak birey ve toplum planında ayakta kalmak şansı pek yoktur. Yine hukukun üstünlüğü genel kabul görmediği, insan hakları ihlalleri olduğu sürece, içte ve dışta toplumsal barış, kolay kolay sağlanamaz. Bu konuda, küreselleşmenin aktörleri olan Amerika gibi ülkelerin insan hakları ihlallerinin olması, mazeret niteliği taşımamaktadır. Türkiye gibi ülkeler, öncelikle kendi çıkarları açısından, toplumun sağlıklı olabilmesi için, bu tür yüksek evrensel değerleri etkin kılmak zorundadırlar. Bu zorunluluk iki önemli gerekçeden kaynaklanmaktadır: Birincisi, bu değerler, her ne kadar Batılılar tarafından önplana çıkartılıyorsa da, bütün insanlık için gerekli olan değerlerdir. Teorik çerçevede düşünecek olursak, adaletin sağlanmasına kim karşı çıkabilir? İnsan hakları ihlallerinden mutluluk duyacak sağlıklı bir insan bulmak mümkün müdür? Müslümanlar, her şeyden önce, kendileri için, demokrasi, kendileri için adaletin etkin olmasını istemek, hatta sağlamak zorundadırlar. İkincisi, Müslümanların, davranışlarıyla, yaşayışlarıyla İslam gibi mükemmel bir dine leke sürmeye hakları yoktur. İslam'a saldırmak için bahane arayanlara malzeme sağlamak, hiç de akıllıca bir iş değildir. Bütün bunların ötesinde, hukukun üstünlüğü, insan hakları, demokrasi gibi değerlerle İslam'ın herhangi bir sorunu da yoktur.

Küreselleşme, küreselleşmenin ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel boyutlarına bağlı olarak din konusunu da yeniden, bir bütün halinde düşünmemizi gerekli hale getirmiştir. Her şeyden önce, küreselleşmenin aktörleri, bir yandan misyonerlik faaliyetlerini desteklerlerken, diğer yandan da, “İslam’da reform yapılmalıdır” gibi talepleri, üst perdeden dile getirmeye başlamışlardır. Öyle ki, “radikal İslam, sorundur; ılımlı İslam çözümdür” diyerek, Müslümanların din anlayışlarını doğrudan ilgilendiren sorunlar, “dikte etirme” diyebileceğimiz bir üslup çerçevesinde ulu orta sergilenmektedir. Amerika, “Amerika’yı tehdit eden terör bataklıklarını kurutmak için, demokrasi getiriyorum” diyerek Irak’ı işgal etmekte, Büyük Orta Doğu Projesi ile, Müslümanların yaşadıkları bölgelerin haritasını yeniden çizmeye çalışmaktadır. Asıl amacın enerji kaynaklarının kontrolü ve İsrail’in güvenliğini olduğu hiç dile getirilmese de, bilinen bir gerçektir. İşin ilginç yanı, Amerika’nın çıkarlarına uygun bir İslam anlayışı inşa etme faaliyetinin fiilen başlamış olmasıdır. Bunun adı da, “Moderate İslam” yani “ılımlı İslam”dır.

Küreselleşmenin din boyutunda, İslam’la ilgili yeni inşa faaliyetlerinin bütünüyle dışarıdan empoze edilerek gerçekleştirilemeyeceği gerçeğinin unutulmamış olduğu dikkati çekmektedir. Yapılacak iş, bu faaliyetin, Müslümanlarca, İslamî terminoloji kullanılarak, içeriden yaptırılmasıdır. Böylece, üç asırdır Batılı sömürgeci güçlere gösterilen direnç ve İslam’ın evrensel bir din olduğu şeklindeki inanç içten kırılmış olacaktır. Bize öyle geliyor ki, “Dinler Arası Diyalog” arayışları da, bu tür projelerin bir parçası olarak anlaşılabilir. Daha doğru bir ifadeyle, diyalog, şimdilik tek yönlü olarak yürümekte ve etkin olmaktadır. Sağlıklı bir diyaloga herkesin ihtiyacı vardır; ancak, Dinler Arası Diyalog faaliyetleri, mevcut haliyle, Müslümanların genelde Batı’nın, özelde Amerika’nın gücünü, üstünlüğü meşrulaştırma işlevi görmektedir. Çünkü, bir yandan “uygarlıklar çatışması”ndan, öte yandan da, “İslam’ı ılımlılaştırma”dan söz ederken, Dinler Arası Diyalog çağrılarının samimi olabileceğini düşünmek pek mümkün olmaz. Küreselleşmenin ekonomik boyutu, yeni bir İslam inşası için harekete geçmiş bulunmaktadır.

Küreselleşme, İslam dünyasını savunmasız hale getirmiştir. Batı uygarlığı, bilimsel ve teknolojik üstünlüğü ile, göz kamaştırmaktadır. Müslümanlar, kendi durumları ile gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların durumlarını mukayese imkanına sahiptirler. Müslümanların yaşadıkları yerler, dünyanın en sorunlu bölgeleridir. Kan ve göz yaşı, yaşama sevincini yoketmektedir. Türkiye’nin dışında, demokratik oluşumlardan söz etmek zordur. Her yerde insan hakları ihlalleri vardır. Kadın-erkek

eşitliği sorunludur. Hukukun, işlerlik kazandığını söylemek pek mümkün değildir... Bu durum, doğal olarak, Müslümanları, mevcut din anlayışının yetmediği doğrultusunda düşünmeye sevk etmektedir. Küreselleşmenin aktörleri de, "İlimli İslam"dan söz etmektedirler. İşte bütün zorluk burada ortaya çıkmakta; kelimenin tam anlamıyla bir zihinsel kargaşa yaşanmaktadır.

İslam'ın mevcut anlaşılma biçimi ile, insanlara mutluluk getirdiğini iddia edebilmek, kanaatimizce pek mümkün değildir. Müslümanlar, son iki asırdır, İslam'ın mükemmel bir din olduğunu, Batı'nın sadece bilimine ve tekniğine ihtiyaç duyulduğunu, ısrarla dile getirmeye çalışmışlardır. Buna karşılık, başta Renan ve Watt olmak üzere, pek çok Batılı müsteşrik de, Müslüman kafasının gelişmeye, değişimi anlamaya müsait olmadığını, sorunun daha çok İslam'dan kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Bugün mevcut tablo gayet açıktır: Sayıları bir buçuk milyara yaklaşan Müslümanlar, kendi ayakları üzerinde duramamaktadırlar. Sahip oldukları enerji kaynakları, daha çok Müslüman olmayanlarca işletilmekte ve değerlendirilmektedir. Okuma-yazma oranı oldukça düşüktür. Halkın refah seviyesi, gelişmiş ülkelerle mukayese edilebilecek durumda değildir. Müslümanların din anlayışları, daha çok hicri ikinci, üçüncü asırlarda üretilen bilgilerle yürümektedir. Müslümanlar, belki de, ayakta kalabilme çabasının zorunlu neticesi olarak, çözümü geçmişte aramakta; hatta geçmişte yaşamaktadırlar. Erken devir idealizasyonu, başta Hz. Muhammed olmak üzere, sevilen şahısların ve onların yaşadıkları zaman diliminin ve mekanların kutsallaştırılmasına yol açmıştır. Tarih bilinci sağlıklı olmadığı için, geçmiş eleştirel bir yaklaşımla ele alınamamaktadır. Müslümanların özellikle son iki asırdır yaşadıkları ve halen yaşamakta oldukları birtakım gerçekler, artık bir bütün halinde İslam üzerinde düşünmenin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Sanayi toplumuna uygun bir din anlayışı üretmedik; şimdi dünya bilgi toplumu aşamasında. Müslümanların kaderi, sağlıklı, vahye ve insanın fitratına uygun bir İslam anlayışı üretilip üretilemeyeceklerine bağlı... İşte, küreselleşme, bizi, böyle bir zorunlulukla karşı karşıya getirmiş durumdadır. Buradaki küresel boyut, Müslümanların üretecekleri sağlıklı İslam anlayışına bütün dünyanın da ihtiyaç duyması ile ilgilidir. Evet, insanlığın yeni bir uygarlığa ihtiyacı vardır. Yeni uygarlıklar, köklü paradigma değişiklikleri ile birlikte ortaya çıkar. Din konusundaki sağlıklı açılımlar, kolektif paradigma değişikliği anlamına gelmektedir. Kısaca ifade edecek olursak, Müslümanlar, hem kendi gelecekları, hem de insanlığın geleceği için İslam'ı yeniden düşünmek durumundadırlar. Dışarıdan gelen talepler, -ne kadar samimi oldukları bir yana-, bizi, sorumluluklarımız konusunda

yanılmamalıdır. Bu tür taleplerin, sağlıklı açılımların önünü kesmek gibi bir art niyet taşıdığını söylemek belki biraz komplocu bir yaklaşım olarak algılanabilir; ancak, esas olan, bizim kendi isteğimizle, kendimiz için, bütün insanlığın geleceği için yapmak zorunda olduklarımızdır. İslam gibi bir dine inanan Müslüman insanın, korkacağı, çekineceği hiçbir olmamalıdır.

İslam, akla, insanın yaratılışına ve hayatın gerçeklerine uygun bir dindir. Unutmamak gerekir ki, her din, onu temsil eden toplumun gelişmişlik düzeyine göre kurumlaşır. Bugün bize düşen, İslam'ın Kur'an'da mevcut olan evrensel ilkelerini merkeze alarak, insanlığın ulaştığı bilgi birikiminden de yararlanarak, Müslüman insanın yaratıcı yeteneklerinin önünü açacak ve onu sağlıklı üretime teşvik edecek bir İslam anlayışı üretmektir. Bu yeni anlayış biçimi, küreselleşmenin öne çıkarttığını söylediğimiz laiklik, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlerle çatışan bir niteliği sahip olmayacaktır. Bu anlayış, kadın-erkek eşitliği konusundaki eleştirilerin önünü kesecektir.

Küreselleşme, Müslümanları İslam'ı yeniden düşünme konusunda gerçekten zorlamaktadır. Öte yandan, küreselleşmenin, bütün dünyada yeniden yükselen değer haline gelen dinle ilgili yeni açılımlara, yeni arayışlara yol açtığı da bilinen bir husustur. Amerika merkezli misyonerlik faaliyetleri, küreselleşmenin aktörlerinin dinî hassasiyetlerinin ötesinde, bilinçli dinsel amaçların varlığını göstermektedir. Amerika, sanki bütün dünyayı Hristiyanlaştırmanın formüllerini arar gibidir. Özellikle Evanjelist çizideki gelişmeler dikkat çekmektedir. Bütün bunların ötesinde, insanlığın barış içinde yaşayabilmesi için dinlerin sağlayabileceği katkıların ne olabileceği konusunda birtakım iyi niyetli arayışların da mevcut olduğunu görmekteyiz. İnsanlığın geleceği hakkında kafa yoran kaliteli, dürüst beyinler, din gerçeğini dışlayarak bir yere varılamayacağını açıkça dile getirmeye başlamışlardır. Teknolojinin getirdiği güç artışının kontrolü, ancak dinden yararlanılarak gerçekleştirilebilir. Çevre bilinci, dinin desteği olmadan içselleştirilebilecek bir husus değildir. Çünkü, tabiatı tüketilecek bir meta olarak gören insanların, çevre konusunda duyarlı olmaları beklenemez.. Batı uygarlığınının paradigma niteliğinde olan tabiat ve insan anlayışı, dünyayı, bir süre sonra yaşanılmaz hale getirecek gibi görünmektedir. Yararları tartışılmayacak olan ileri teknolojinin, artık insana ve doğaya verdiği zararlar gizlenememektedir. Daha insanî bir teknolojiye ihtiyaç vardır. Dünya, adeta iki kutba bölünmüş gibidir: Zenginler ve fakirler; ya da bilinen adıyla "Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler". "Gelişmekte olan" ifadesinin, biraz da, fazla aşağılamış görünmemek gibi bir niyet

taşıdığı da unutulmamalıdır. Gelişmiş ülkeler kendi varlıklarının, gelişmemiş ülkeler tarafından tehdit edildiğini düşünmektedirler. Öyle zannediyoruz ki, Amerika'nın, yeni güvenlik konsepti olan, kendileri için tehdit olan, tehlikeli olan oluşumları, kendilerine zarar vermeden, kaynağında yok etme projesi, -ki Irak'ta olup bitenler bunun açık kanıtıdır- Amerika'nın, çıkarlarını koruyabilmek için her yolu deneyeceğinin örneği olarak değerlendirilebilir. Küreselleşme, bütün sorunların çözümü için, küresel ölçeklerin kullanılmasının bir tür zorunluluk olduğunu göstermiştir. İşte bu çerçevede, dinle ilgili sorunlar da, küresel perspektiften ele alınmak durumundadır.

İslam'ı yeniden düşünmek zorunda olan Müslümanlar, İslam'ı hem kendileri için, hem de bütün insanlık için yeniden düşünmek zorundadırlar. Daha önce dikkat çektiğimiz, küresel ölçekte öne çıkan yüksek evrensel değerler, işte burada özel bir önem kazanmaktadır. Bu düşüncemizi biraz açacak olursak, İslam'ı, insanlığın muhtaç olduğu yeni bir uygarlığın tetikleyicisi olarak düşünmek durumunda olduğumuzu söyleyebiliriz. Bu bütün dünyayı Müslüman yapmakla ilgili bir husustur. Bütün dünyanın Müslüman olması, elbette her Müslümanın hoşuna gider. Ancak, önemli olan, Müslüman olmadan önce "iyi insan" olmayı başarmaktır. İslam, insanların en iyi şekilde insanlıklarını gerçekleştirmelerine katkı sağlamak için gelmiş olan bir dindir. Öyleyse, bu din, insanların, Müslüman olmasalar bile, iyiyi, güzeli ve doğruyu gerçekleştirmelerine katkı sağlayabilmeleidir. İslam, bütün dünyada insanca yaşayabilmenin olmazsa olmaz koşulu olan "yüksek güven kültürü"nü yaratılmasını sorumluluk olarak Müslümana yüklemiş bir dindir. İslam'ı evrensel ölçekte düşünmek, bu "yüksek güven kültürü"nü yaratacak insanı yetiştirmek anlamına gelmektedir. İnsanoğlu hayatın anlamını, yaratıcı yeteneklerinin etkin olduğunu gördüğü zaman yakalayabilmektedir. Bu ise, öncelikle, huzur, barış ve güven demektir.

Yüce Yaratıcı Kur'an'da, "bir toplum kendisini değiştirmedikçe Biz onu değiştirmeyiz" buyurmaktadır. Müslümanların, özellikle son iki asırdır yaşadıkları, "kader" değildir. Daha açık bir ifadeyle, Müslümanlar, içinde buldukları olumsuz tabloyu kendileri yaratmışlardır. İşin en olumsuz tarafı, günümüzde İslam'ın terörle, şiddetle eş anlamlı hale gelmiş olmasıdır. Müslümanların sergiledikleri olumsuzluklar, İslam'ın doğru anlaşılmasının önündeki en büyük engellerden birisidir. Öyleyse, "karar yeter sayısı"nın olumlu yönde sağlanması, Müslümanların kaderininin değişmesinin ön koşuludur. Amerika'nın süper güç olmasını sağlayan etkenlerden birisi, "Amerika'nın fırsatlar ülkesi, özgürlükler ülkesi" olduğu yolunda estirilen kuvvetli rüzgarlardır. Bu rüzgarlar,

dünyanın dört bir yanındaki kaliteli beyinlerin Amerika'ya doğru uçmasını sağlamıştı. Bunun doğal olduğunu, "yaratıcılığın taktir edilmek istediği" gerçeği üzerinde biraz kafa yorarsak, daha iyi anlayabiliriz. Ancak, artık bu rüzgarlar, eskisi kadar umut taşımamaktadır. Dünyanın, yeni güven merkezlerine ihtiyacı vardır. Niçin, Türkiye, fırsatlar ülkesi, özgürlükler ülkesi olmasın ki? Niçin, Türkiye, adaletin en iyi işlediği, insan hakları ihlallerinin olmadığı bir güven adası olmasın? Elbette olabilir! Hatta olmak zorundadır. Bunun için, de önce din anlayışımız değişmesi gerekmektedir. Türkiye, bütün insanlığın muhtaç olduğu yeni bir uygarlığın beşiği olabilecek konumdadır. Dinle ilgili sorunların üstesinden geldiğimiz gün, bu doğrultuda azımsanamayacak bir mesafe katetmiş olduğumuzu farkedebileceğimizi düşünüyorum.

Türkiye ile ilgili somut bir örnekle düşüncelerimi biraz daha açmak istiyorum. Türkiye, halkı Müslüman olan ülkeler için, Batı'nın, Batı uygarlığının meydan okumasını en derinden hisseden, yaşayan bir ülke... Son üç asırdır, bir yandan ayakta kalma mücadelesi veriyoruz; diğer yandan, bu "meydan okuma"ya cevap yetiştirmeye çalışıyoruz. Düşerek, kalkarak, sendeleyerek bir yerlere geldiğimiz açıkça ortada... Türk insanının, -okumuş, yazmış, aydın denilen, ya da aydın sayılan grubu bir yana bırakırsak- Batı karşısında bir aşağılık kompleksine kapıldığını söylemek biraz zor. Bizler, farkında olmasak bile, Batı Modernitesinin alternatifsiz tek modernite olmadığı gerçeğini yaşayarak öğrendik. Türk milleti, kendi modernitesini yaratma yolunda çok ciddi adımlar attı. Ancak, Batı'nın meydan okuması, Batı karşısında gözleri kamaşan, her şeyden vazgeçerek Batılı (!) olmak gerektiğini ileri süren bazı insanların da içimizde yetişmesine, ya da yetiştirilmesine yol açtı. Küreselleşme, Batı Modernitesinin tek olmadığı gerçeğini, açıkça görmemize imkan sağladı...Türkiye, bu üç asırlık serüvende, din-hukuk, din-siyaset, din-bilim gibi hayati önemi haiz konularda ciddi deneyimler de kazandı. Türkiye, İslam'ın yeniden anlaşılmasını zorlaştıran güçlüklerin önemli bir kısmını, bir şekilde aşmayı başardı. Köklü devlet geleneği, sömürge durumuna düşmemek, laiklik ve demokrasi tecrübesi, Türkiye'nin önünü açan, onu insanlığın kaderinde etkin olmaya zorlayan hususların başında gelmektedir. Türkiye, eğer dinle ilgili sorunların üstesinde sağlıklı bir şekilde gelmeyi başarabilirse, bu köklü bir paradigma değişikliğine de imkan sağlayacaktır. Özellikle din-siyaset, din-hukuk ilişkisi, tarih boyunca Müslümanların başını ağrıtmıştır. İslam'ı yeniden düşünmeye çalışırken, üzerinde yoğunlaşmak durumunda olduğumuz konuların başında, bu din-siyaset, din-hukuk ilişkisi gelmektedir. Dinin ticaret aracı olmaktan çıkartılması, dinin egemenlik aracı olmaktan kurtarılmasını

gerektirmektedir. Bu ise, dinin “egemenlik” iddiasının olmadığına toplum tarafından iyi bilinmesine, iyi anlaşılmasına bağlıdır. Eğer Türkiye’de, laiklik ve demokrasi, “ithal” unsurlar olarak algılanmayıp, onların geleneğimizde var olan uygun zeminler kullanılarak yeniden üretilmesi başarılabilseydi, bütün dünyaya örnek bir laiklik ve demokrasi üretebilirdir. Buna rağmen, Türkiye’yi farklı kılan hususların başında yaşadığımız laiklik ve demokrasi tecrübesinin geldiğini tekrar hatırlatmakta fayda görüyoruz. Yeri gelmişken, mevcut terbiye sistemimizin, geleneğimizin, din anlayışımızın birey bilincinin gelişmesine pek izin vermediğini unutmamakta fayda vardır. Demokrasi ve laiklik, birey bilincini esas alır. Küreselleşme, birey bilincinin gelişmesine imkan sağladığına göre, demokrasi ve laiklik konusunda da, artık yeni açılımlar kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Öyle zannediyoruz ki, İslam’ın iman ve sorumluluk noktasında “birey”i esas alan bir din olması da, bu konuda gözardı edilmemesi gereken önemli bir etken değildir...

İslam’a göre, birey, kendi hür iradesiyle inanarak Müslüman olur. Aynı şekilde, isteyerek, hak ettiği taktirde cennete gider. İslam’da inanç ve kurtuluş bireyseldir. Bunu Kuran’dan hareketle temellendirmek mümkündür. “Vela teziru vaziratun vizra uhra.....” (Kimse, kimsenin günahını çekmez... “”ve en leyse lil insani illa ma sea...(İnsan için ancak hakettiğinin, kazandığının karşılığı vardır)..”, buna benzer daha pek çok ayet var... Küreselleşmenin öne çıkarttığı birey bilinci, İslam’a aykırı bir husus değildir. Öyleyse, sözünü ettiğimiz İslam’ı yeniden düşünme sürecinde, bireyi merkeze alan bir yapılanma, başımızı ağrıtan dinsel sorunlardan bir çoğunun çözümünde bize katkı sağlayacaktır. Özellikle de, din- siyasete ilişkisinde...Bunun önümüze çıkan tarihi bir fırsat olduğunu düşünüyorum. Müslümanlar, Batı standartlarının ilerisinde bir demokrasi üretebilirler... İslam’ın siyasi meseleleri insana bıraktığını gerçeğini daha iyi anlayabilirler... Daha sağlıklı, tutarlı, evrensel değerler barışık bir din anlayışı üretebilirler.

Küreselleşme, “değişim”i insanın olduğu her yerde kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu sebepten, küreselleşmeye karşı çıkmak, ya da taraf olmaktan önce, onu sağlıklı bir şekilde anlamakta fayda vardır. Önemli olan, önce “değişim”in farkına varmak, sonra da onun istikametini ve boyutlarını keşfedip, değişirken değiştirmeyi de başarabilmektir. Bilgi ve teknoloji, dünyayı küresel bir köye dönüştürmüştür. Küreselleşmenin anaforu, önüne çıkan her şeyi sürükleyip gitmektedir. Artık, evrensel nitelik taşımayan hiçbir şeyin uzun vadede ayakta kalma şansı pek yoktur. Küreselleşme, ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal boyutları ile, bir bütün halinde “insan”ı etkilemektedir. Artık, herkes her şeyle

ilgilenmekte; her şey de herkesi ilgilendirmektedir. Küreselleşmenin, hem olumlu, hem de olumsuz etkileri vardır. Birey bilincinin öne çıkması, evrensel değerlerin genel kabul görmeye başlaması, sorunların küresel ölçekte ele alınmaya çalışılması, dünyayı bir bütün olarak görebilme imkanının kolaylaşması akla gelen ilk olumlu etkilerden bazılarıdır. Yerel değerlere ve eski kültürlere dirilme imkanının sağlanması, başlangıçta olumlu gibi görülmesine rağmen, uzun vadede, ciddi sorunlar doğuracak gibi görünmektedir. Artık, evrensel boyut taşıyan özgünlük, ayakta kalabilmenin ön koşulu gibidir.

Küreselleşme, dinle ilgili birtakım kalıp yargıların da değişmesine yol açmıştır. Dindarlık nitelik değiştirmiştir. Din öyle görünüyor ki, içinde yaşadığımız 21. Asırda, üzerinde en çok konuşulan, en çok tartışılan bir konu olmanın yanında, insanlığın doğal akışını ciddi olarak etkileyecektir.

Küreselleşmenin, İslam gibi, özü gereği evrensel olan, insanın fitratına uygun bir din için, yeni bir ufuk, yeniden dirilme, kendini yenileme anlamına geleceği kanaatimi belirtmek isterim. Bu sebepten, İslam'ın yeniden düşünülmesinin bir zorunluluk, aynı zamanda Müslümanları bekleyen bir sorumluluk olduğunu dile getirmek ihtiyaca hissettim. Müslümanlar, İslam'ı, Kur'an'ın ışığında sağlıklı olarak yeniden anlayabilirlerse, bu bütün insanlığın muhtaç olduğu yeni uygarlık anlamına gelecektir.